

Rohan Butler: Choiseul. Volume I, Father and Son 1719-1754. Oxford University Press 1980. 1133 s. £ 48.

Denne digre bog af en Oxford-historiker og rådgiver for det britiske udenrigsministerium er endnu et iøjnefaldende bevis for, at biografierne om de ledende politikere fra diplomatiets guldalder er en genre, der stadig trives i bedste velgående som en form for totalhistorie. Universet er i dette tilfælde hertugen af Choiseul (1719-1785), der af forf. karakteriseres som en af de prominente skikkelser i nyere tids historie og som Frankrigs betydeligste minister siden Richelieu. Formålet med dette bind, der omhandler første halvdel af hovedpersonens liv, er at oprids baggrunden og forudsætningerne for hans senere karriere som politiker. Blandt meget andet vil man her kunne hente oplysninger om hoveriet i Lorraine, om militærvæsenet under Den østrigske Arvefølgekrig, om selskabslivet ved Madame de Pompadours hof og om det litterære miljø netop i de år, der betegned oplysningstidens kulmination i Paris. Den omfattende indholdsfortegnelse vil tjene som et udmærket sagregister.

Selv om dette bind hovedsagelig skildrer Choiseul i rollen som søn, ofres der betydelig opmærksomhed på hans rolle som ven – særlig med J. H. E. Bernstorff, der fremstår som hovedpersonens politiske læremester og litterære smagsdommer. Når Bernstorff figurerer som en af bogens vigtigste bipersoner, skyldes det dog først og fremmest, at hans korrespondance med Choiseul er en af forf.s hovedkilder. Lægger man de mange citater sammen, får man en næsten fuldstændig oversættelse til engelsk af »Bernstorffske Papirer«, bind II, side 617-56. Hvert enkelt af Choiseuls breve kommenteres kyndigt og sættes ind i sin rette personalhistoriske sammenhæng. Alt i alt må det siges, at forf. har fået endnu mere ud af denne korrespondance end selve Aage Friis, med hvem han endog kan måle sig i henseende til begejstret indlevelsesevne. Man må virkelig håbe, at forf. inden næste bind får adgang til Choiseuls personlige papirer, der skinsygt bevogtes af familien. I så fald får vi sikkert kendskab til flere af J. H. E. Bernstorffs private breve, hvortil Aage Friis ikke har fundet koncepter på Wotersen.

Hans Bagger

Torben Hansgaard: Landboreformerne i Danmark i det 18. århundrede. Problemer og synspunkter. København, Landbohistorisk Selskab, 1981. 222 sider + kortbilag.

Med dette omfattende og smukt illustrerede værk med kilder og forskerbidrag til belysning af landboreformerne i Danmark i det 18. århundrede giver forfatteren et tiltrængt bud på, hvorledes en nutidig afløser af J. A. Fridericias klassiske kildesamling »Aktstykker til belysning af Stavnsbaandets historie« fra 1888 kan se ud.

Forskellene mellem de to udgivelser er slående. Hvor debatten om landboreformernes betydning i 1888 i jubilæumsåret og i den klassiske nationaløkonomis storhedstid ganske klart og stramt med hensyn til tema og disposition af kilder kunne koncentrere sig om den danske bondestands erhvervelse af den personlige frihed og de undertrykkelsesformer, denne frihed før Stavnsbåndsløsningen havde været underlagt, må en nutidig udgave dække samtlige landboreformer og reformforsøg fra 1755 og frem til 1800. Dette medfører en stærk udvidelse af det nødvendige samlede erkendelsesfelt hos læseren, inddragelse af langt flere kilder og kildetyper end tidligere og en langt mere fleksibel og uoverskuelig tolkningsproblematik i forhold til tidligere. Forfatteren har yderligere gjort sig opgaven svær ved løbende, på linje med de mere traditionelle kilder, i de enkelte temaafsnit at inddrage udvalgte